

Mormintele cu ocru de la Holboca

EUGEN COMȘA

Membrii colectivului arheologic „Valea Jijiei” și-au desfășurat activitatea într-o serie de obiective, inclusiv într-unul aflat pe teritoriul satului Holboca (jud. Iași), unde, prin unele lucrări de interes obștesc, s-a scos pământ dintr-un bot de deal din apropierea confluenței Jijiei cu Bahluiul și s-au distrus mai multe morminte din vechime. După lucrările amintite, din acel bot de deal, rămăsese mai puțin de jumătate. La suprafața terenului, mai cu seamă, în maluri, se vedeau diverse materiale arheologice, ceea ce impunea efectuarea unor săpături de salvare (fig. 1). Acestea au fost executate între 15 iunie și 28 august 1951, sub conducerea lui Vlad Zirra¹.

Cu prilejul săpăturilor s-au descoperit diferite morminte și unele urme de locuire din diverse epoci. Mormintele au fost numerotate în ordinea descoperirii, fără a se ține seama de epocă.

În lucrarea noastră ne vom ocupa numai de seria mormintelor cu ocru (menținând nume-
tarea lor inițială)². Toate aceste morminte se aflau în lutul galben, sub o movilă, în mare parte nive-
lată de arături și distrusă, mai mult de jumătate, de lucrările amintite.

În porțiunea studiată, stratigrafia se prezintă astfel : sub humus urmează stratul de cultură
din epoca migrațiilor, cu o grosime de 10—40 cm, care suprapune și movila. Aceasta s-a păstrat pe
o înălțime maximă de cca. 120 cm. Mantaua ei acoperea humusul vechi (de culoare castanie-gălbuie)
gros de 60—90 cm, iar mai jos se făcea trecerea gradată la pământul viu, lut³.

În total, în zona cercetată prin săpăturile de salvare, au fost descoperite 44 morminte (fig. 2)
din care 19 aparțin categoriei mormintelor cu ocru⁴, după cum urmează ;

Mormîntul nr. 6 : Schelet de adult, chircit accentuat, pe partea stîngă (fig. 3/1), la 2,20 m adînci-
me, orientat : ENE 90—VSV 4100 craniul fusese lovit (din vechime) în partea dreaptă. Oasele
mîinii drepte formau unghi de 45°, cele al mîinii stîngi erau mai strînse. Palmele așezate în dreptul
obrazului. Picioarele au fost îndoite puternic, femurele și tibiile ajunseseră aproape paralele. Lîngă
palma stîngă, în dreptul feței, se afla un vas cu corpul bombat, cu o toartă supraînălțată (fig. 9/1).
Între vas și femurul stîng s-au găsit mai multe oase de animal, rămășițele unei ofrande de carne.

În general, pe oasele corpului, în special, pe maxilarul superior, pe falangele mîinilor și pe fe-
murul stîng s-au păstrat urme, mai puternice sau mai slabe, de ocru roșu⁵.

Scheletul a aparținut unui bărbat, de 30—40 ani, cu craniul ultradolicoeran (64, 90), foarte
lung și relativ îngust, destul de înalt, cu fruntea lată, dar oblică. Fața era foarte înaltă și lată. Orbi-
tele le avea dreptunghiulare (de tip mezoconch). Nasul a fost foarte proeminent și convex, cu carena
îngustă. Tibia prezintă fațete suplimentare, pentru astragal. Persoana a avut talia de 180,5 cm.
Scheletul se încadrează în varianta Brunn-Przedmost a tipului europoid⁶.

¹ Vlad Zirra, SCIV, 3, 1952, p. 94—111. Problemele
grupului au fost expuse și în studiul de sinteză: Idem, MIA-
Chilșinău, 1960, p. 97—127.

² Mulțumim călduros colegului Vlad Zirra pentru ama-
bilitatea de a ne fi cedat pentru publicare grupul de mor-
minte cu ocru de la Holboca.

³ Vlad Zirra, SCIV, 3, 1952, p. 96—97.

⁴ În cadrul complexului au mai fost descoperite morminte
din prima epocă a fierului, unul din epoca migrațiilor, 2
morminte prefeudale și câteva morminte, aflate în preajma
movilei, care nu au putut fi datate (Vlad Zirra, *op. cit.*, p. 96).

⁵ Descrierea scheletelor s-a făcut pe baza planurilor și
notițelor de pe teren ale lui Vlad Zirra.

⁶ Olga Necrasov și Maria Cristescu, Probleme de antro-
pologie, 3, 1957, p. 110—111.

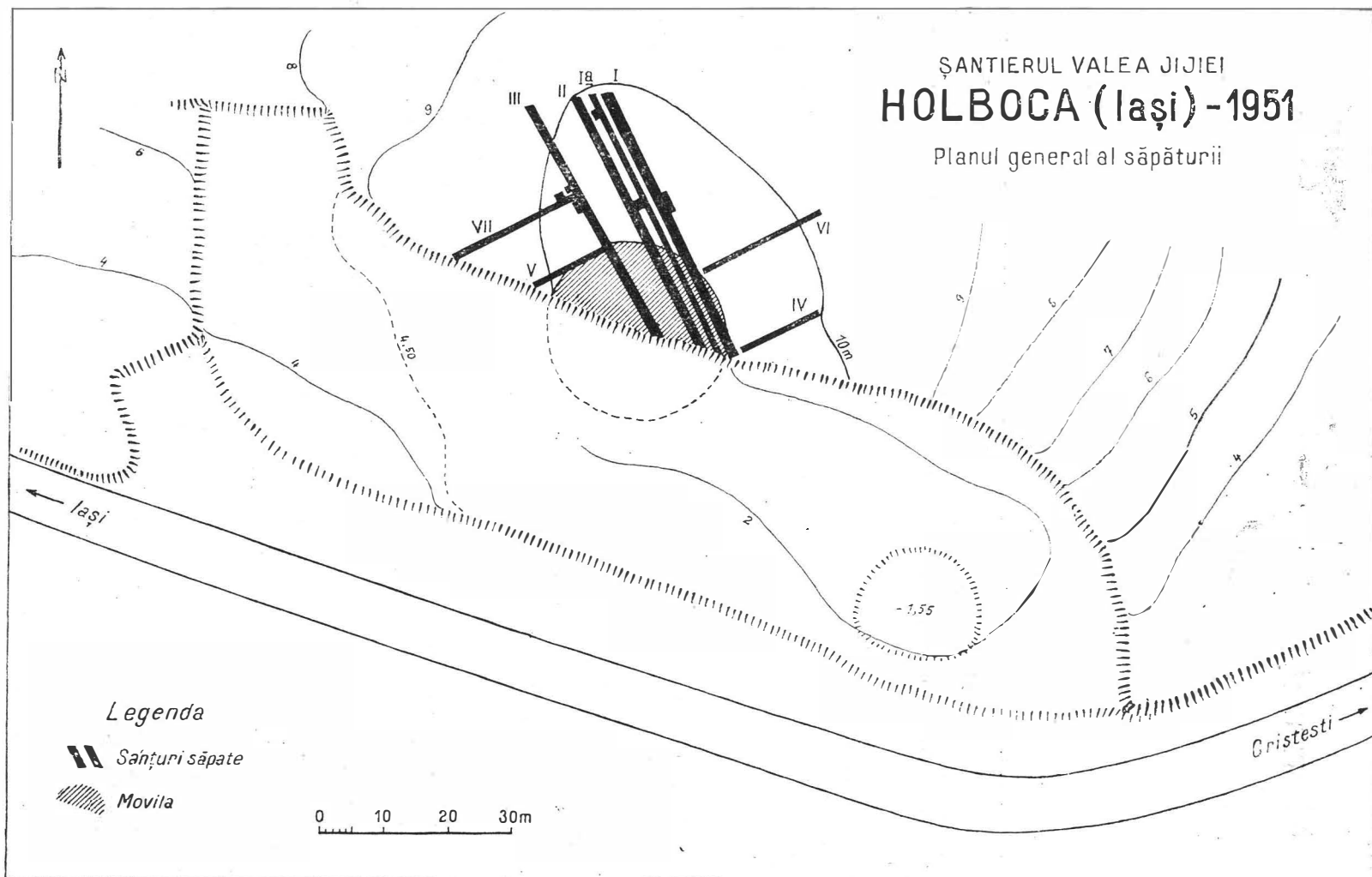
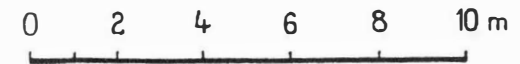

Fig. 1. Planul general al săpăturilor de la Holboca—1951.

ȘANTIERUL VALEA JIJIEI
 HOLBOCA (Iași) - 1951

Curba de 10m (arbitrară)

LEGENDA

- ◇ Morminte prefeudale târzii (sec X-XI e.n.)
- Mormânt anterior sec IV e n
- ~ " prefeudal din sec IV e n
- Morminte din prima epocă a fierului
- △ Morminte cu ocră
- ▨ Locuință migratii
- ▧ Bordele românești
- ⊙ Gropi românești
- ⊙ » moderne
- //// Teren nesăpat

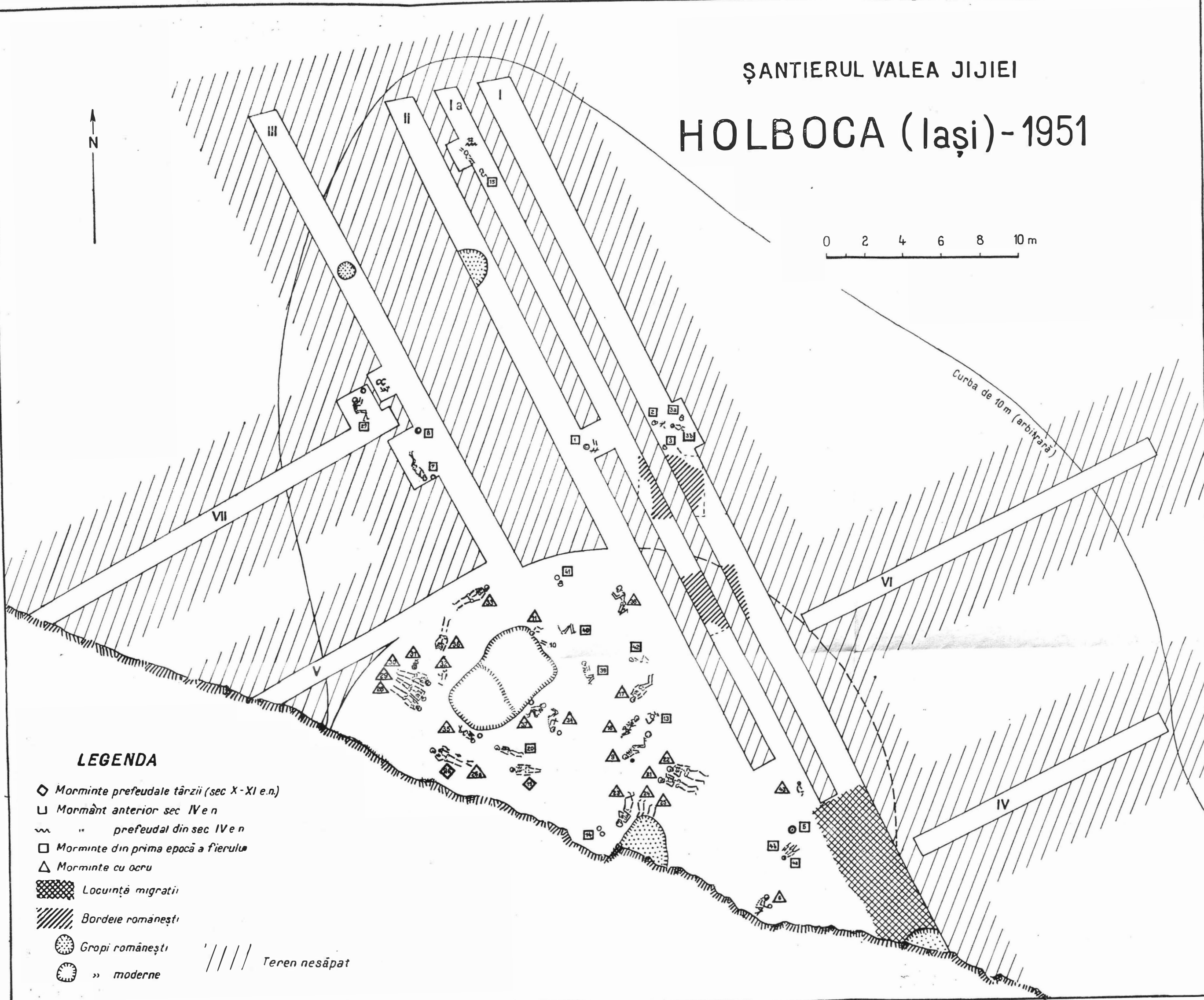

Fig. 2. Planul săpăturilor din movila de la Holboca.
<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://www.instarparvan.ro>

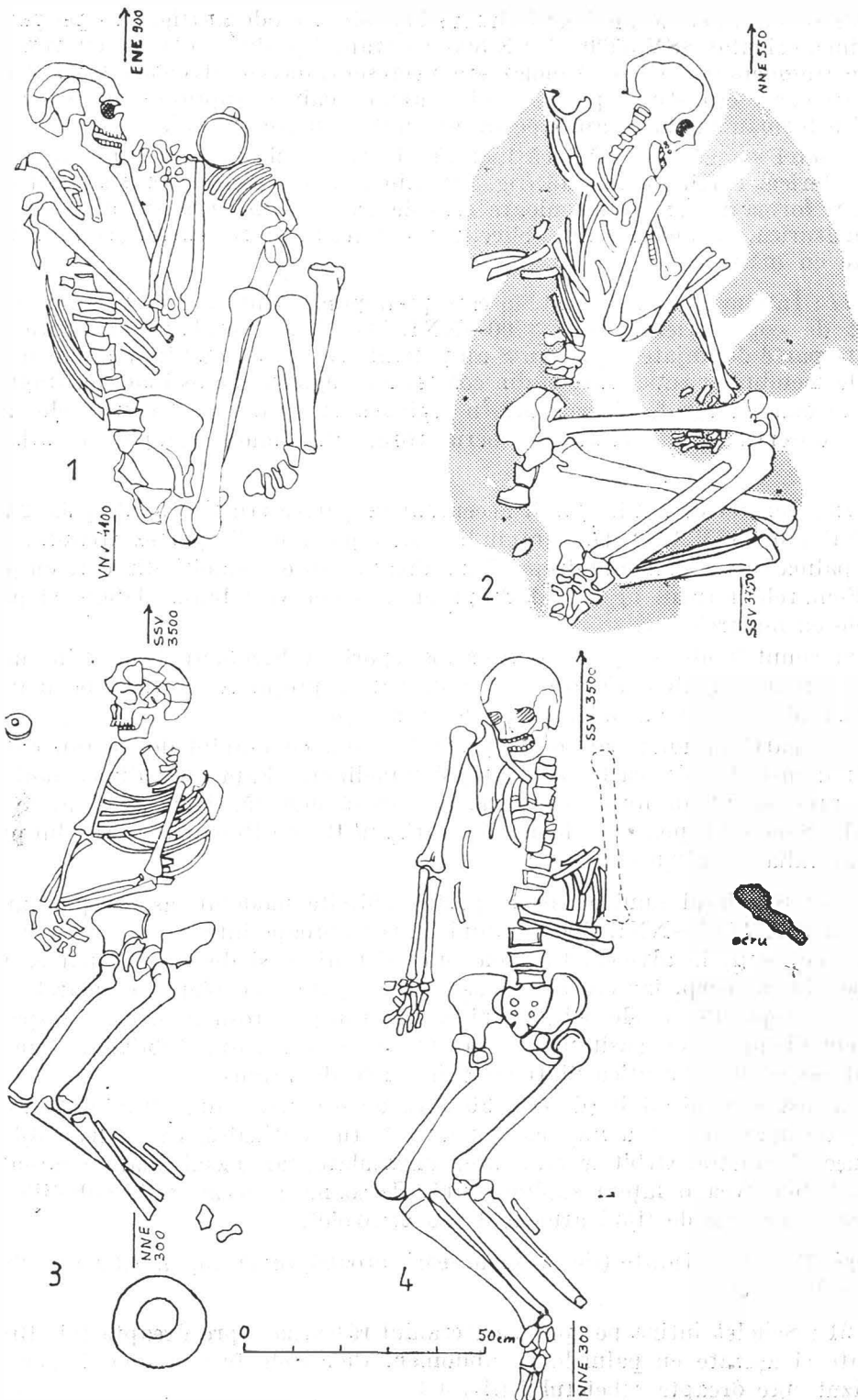

Fig. 3. Planurile mormintelor cu ocră de la Holboca 1 = M. 6; 2 = M. 16; 3 = M. 9; 4 = M. 17.

Mormîntul nr. 9 : Scheletul era al unui copil (infans II) chirchit moderat (fig. 3/3), pe partea dreaptă, la 0,82 m adîncime, orientat SSV 3500—NNE 300, cu craniul puţin mai sus decît restul scheletului. Calvaria fusese fragmentată. Ultimul molar era necrescut, încă în alveolă. Mîna dreaptă fusese întinsă pe lingă corp, cea stîngă puţin îndoită, avînd palma suprapusă de antebraţul drept. Picioarele îndoite formau unghiuri aproape drepte între femure şi tibii.

În dreptul feţei s-a găsit o măciucă lucrată din rocă vulcanică (de culoare vinată cu pete albe), de formă sferică, turtită perforată (fig. 10). Lîngă labele picioarelor s-a găsit un vas aşezat cu gura în jos. Are forma de borcan, de culoare cenuşie, cu buza răsfrîntă (fig. 9/2). În lungul buzei s-au trasat cu măturica, grupuri de linii oblice, neregulate. Pe restul vasului se observă numeroase striatiuni făcute cu măturica.

Mormîntul nr. 11 : Într-un sol amestecat, în care predomina lutul, la 1,53 m adîncime, s-a descoperit un schelet de copil, orientat SSV 3700—NNE 500. A fost probabil în poziţie chirchită. Oasele erau în mare parte deranjate (fig. 7/2). S-au păstrat resturi din craniu, maxilarul inferior, fragmente din oasele membrelor superioare şi din coaste, un fragment de os iliac, un fragment de tibie şi o falangă de la una din labele picioarelor. În regiunea craniului, pe fragmentele de calotă şi pe falangă se observă urme clare de ocră roşu. Pe fundul gropii se aflau urme de cărbune.

Mormîntul nr. 16 : Schelet de adult chirchit accentuat pe partea stîngă (fig. 3/2), la 2,08 m adîncime, orientat NNE 550—SSV 3750. Din craniu lipseşte o porţiune din partea dreaptă. Mîna stîngă, întinsă, a avut palma sub genunchiul drept. Mîna dreaptă fusese îndoită din cot, cu palma aşezată lîngă bărbie. Femurele formau un unghi drept cu coloana vertebrală. Tibiile şi peroneele erau aproape paralele cu femurele lor.

La acest mormînt fundul gropii funerare a fost sporit cu humă, apoi s-a întins un preş împletit, iar pe el s-a presărat mult ocră roşu. S-a observat că preşul se ridică şi pe marginile gropii. În dreptul obrazului s-a găsit un bulgăre mic de ocră roşu.

Scheletul a aparţinut unui bărbat de peste 50 ani, cu craniul doliocran extrem (70,14), foarte lung, dar îngust şi înalt, ca fruntea lată, slab înclinată. Faţa avea dimensiuni relativ mari, cu nasul foarte proeminent, de formă convexă, cu carenă îngustă. Tibia avea faţete suplimentare pentru astragal. Scheletul poate fi inclus în varianta Brünn-Przedmost a tipului protoeuropoid. Persoana a avut talia de 179,9 cm⁷.

Mormîntul nr. 17 : Scheletul unui adult, în poziţie chirchită moderat, aşezat pe partea dreaptă (fig. 3/4), orientat SSV 3500—NNE 300. Craniul îl avea aproape întreg. S-a observat că al treilea molar era încă necrescut, în alveolă. Coastele erau deranjate şi distruse în parte. Mîna dreaptă era întinsă pe lingă corp, iar cea stîngă aşezată cu palma pe piept. Picioarele erau îndoite aproape în unghi drept. Pe oasele scheletului se păstrau pete roşii de ocră. La spatele scheletului, la cca. 50 cm distanţă, s-a găsit un bulgăre mare de ocră roşu. Sublinem că în preajma humerusului drept s-a găsit o bucăţică dintr-un obiect mic de aramă.

Scheletul a fost al unui adult (de cca. 30 ani), de sex masculin. Craniul îl avea hiperbrahrican (89,41), de înălţime supra mijlocie, cu faţa destul de înaltă, de lăţime mijlocie. Fruntea o avea lată, uşor înclinată. Orbitale erau dreptunghiulare, iar nasul înalt, aparent îngust, cu carenă îngustă. Tibia avea o faţetă suplimentară. Persoana a avut talia submijlocie (162 cm). Se subliniază că se apropie de tipul armenoid sau dinaroid⁸.

Mormintele 21 şi 22 erau alăturate (fig. 4) în aceeaşi groapă funerară, la 1,50 m adîncime, orientate VSV 4100—ENE 900.

Mormîntul nr. 21 : Schelet întins pe spate, cu craniul răsturnat spre dreapta lui. Braţele au fost îndoite din coate şi aşezate cu palmele pe abdomen. Picioarele fuseseră îndoite, cu genunchii în sus, apoi au căzut spre dreapta scheletului (fig. 4/1).

⁷ *Ibidem*, p. 111.

⁸ *Ibidem*, p. 112—113.

Acesta a fost al unui adolescent, cu craniul mezocran (76,47), prelung, cu lățime mijlocie, cu orbite joase dreptunghiulare, cu unghiurile rotunjite. Din punct de vedere tipologic se apropie de tipul Crô-Magnon. A avut talia de 167 cm⁹.

Mormintul nr. 22 : Schelet întins pe spate, alături de M. 21 (fig. 4/2). S-a păstrat calota și mandibula. Mina dreaptă așezată cu palma pe partea inferioară a pieptului, iar mina stângă era întinsă pe

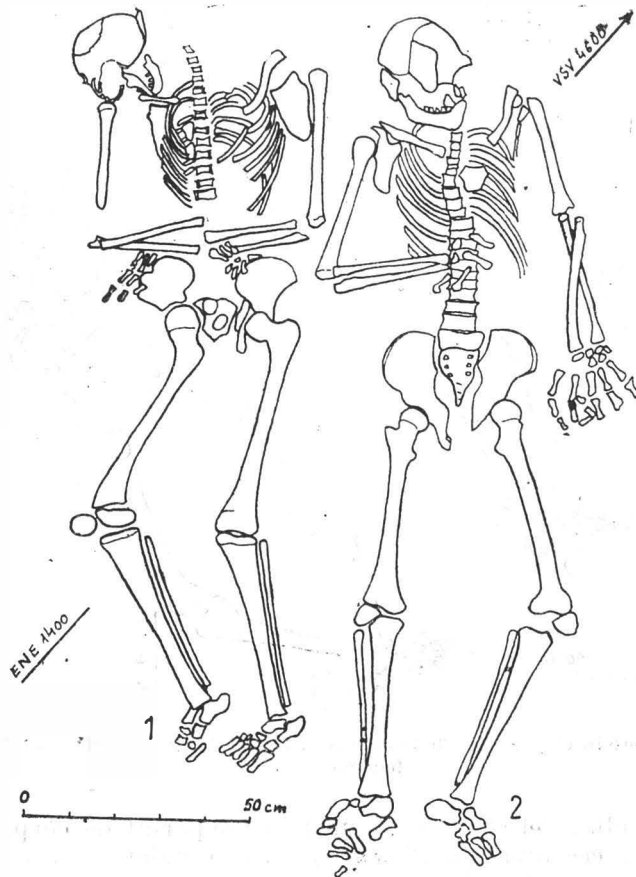

Fig. 4. Planurile mormintelor cu ocru de la Holboca : 1 = M.21 ;
2 = M.22

lingă corp. Picioarele au fost probabil îndoite și așezate cu genunchii în sus, căzînd ele formează un fel de romb.

Scheletul a aparținut unui bărbat (de 30—40 ani), cu craniul de tip mezocran (78,95), cu fața probabil de dimensiuni relativ mari, cu fruntea lată și ușor înclinată. A avut mandibula masivă, cu bărbia ieșind înainte, formă tipică pentru varianta Crô-Magnon, în sens strict a tipului proto-europoid. A avut talia înaltă de 179,3 cm¹⁰.

Mormintele 21 și 22 nu au avut inventar funerar. Pe oasele ambelor schelete sînt urme de ocru roșu. S-au observat urme foarte slabe de preș, în preajma humerusului drept al lui M. 22 și al celui stîng al lui M. 21.

Mormintele 23, 24 și 25 (fig. 5) corespund unui mormint triplu aflat la 1,53 m adîncime. Scheletele erau paralele, orientate SV 4000—NE800. Cele din M. 24 și din M. 25 au fost distruse, în cea mai mare parte, de o groapă feudală.

⁹ *Ibidem*, p. 108—109. Ipotezele în privința mormintelor colective au fost formulate în același studiu (*Ibidem*,

p. 109—110).

¹⁰ *Ibidem*, p. 108.

Mormîntul nr. 23 : Scheletul s-a păstrat întreg, întins pe spate (fig. 5/1). Craniul era răsucit spre dreapta lui. Mandibula era ruptă în două. Calvaria era crăpată pe suturi. O observație importantă este aceea că pe calvaria (pe locul unde parietalul drept se articulează cu frontalul) are un orificiu aproape circular (cu diametrul de cca. 4 cm), oglindind o trepanație. Brațul drept îndoit

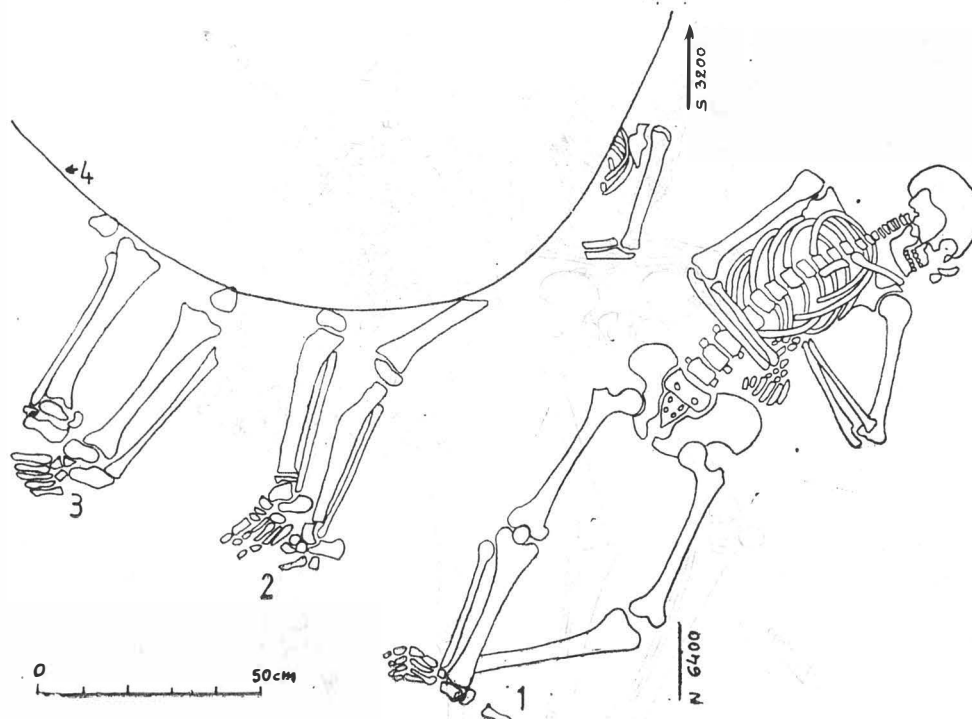

Fig. 5. Planurile mormintelor cu ocră de la Holboca : 1 = M.23 ; 2 = M.24 ; 3 = M.25 ; 4 = groapă feudală.

avea palma în stînga corpului. Cel stîng, cu humerusul depărtat de corp, cu antebrațul în unghi de 45° , cu palma alături de cea dreaptă. Picioarele au fost îndoite și așezate cu genunchii în sus. Tibiile erau încrucișate la partea inferioară.

Scheletul a aparținut unui bărbat (de 30—40 ani), cu craniul dolicocean moderat (72,11), lung și îngust, cu fruntea destul de oblică. Se remarcă un torus occipital. Nasul l-a avut foarte prominent cu dosul subțire și convex. Mandibula amintește pe aceea a unui protoeuropoid din varianta Brünn-Przedmost, ușor gracilizat¹¹. Atrage atenția trepanarea. Observațiile făcute de specialiști arată că operația a fost necesară după ce individul a primit o lovitură puternică în cea parte a craniului. S-a constatat că operația s-a executat cu un vîrf tăios și, se pare, că nu a fost terminată, deoarece fusese îndreptată numai marginea anterioară, pe cînd cea posterioară a rămas neîndreptată. Specialiștii sînt de părere că „lipsa țesutului de cicatrizare ne duce la concluzia că individul ori nu a supraviețuit operației, ori a mai trăit foarte puțin după aceasta”¹². Persoana a avut talie supra mijlocie (de 168,1 cm).

Mormîntul nr. 24 : Din schelet care fusese întins pe spate, (fig. 5/2), s-au păstrat *in situ* numai : o parte din omoplat, cîteva coaste, humerusul stîng, părți din radiusul și cubitusul stîng, parte din femurul stîng, tibiile și peroneele, ca și oase din labele picioarelor. Se pare că a avut picioarele îndoite din genunchi și căzute spre dreapta.

Scheletul a fost al unui adolescent, cu cartilagiile oaselor incomplet osificate¹³.

¹¹ *Ibidem*, p. 109.

¹² *Ibidem*.

¹³ Faptul rezultă din notițele lui Vlad Zirra.

Mormintul nr. 25 : Din schelet au rămas numai : tibiile și peroneele ambelor picioare, ca și oasele labelor (fig. 5/3). Pe baza analizei lor s-a putut face precizarea că scheletul a aparținut unui bărbat.

Cei trei decedați au fost depuși concomitent într-o groapă funerară mare, cu fundul puțin inclinat de la V la E, așa că scheletul din M. 23 este mai sus decît celelalte două. Pe fundul gropii (sub toate cele trei schelete) fusese întins un singur preș, peste care s-a presărat ocru roșu. Între humerusurile M. 23 și M. 24 preșul și ocrul formează o masă compactă.

Mormintul nr. 26 a : Schelet din care s-au păstrat oase fragmentare și puține, la 0,60 m adîncime, totuși suficiente ca să precizăm că era întins pe spate (fig. 7/3), orientat V. 4800—E 1600. Ne referim la un fragment de calotă (parietal). A mai rămas pe loc cite un fragment din humerusuri, indicînd prin poziție că miinile aveau coatele puțin depărtate de corp, iar un fragment din oasele antebrațului sting arată că palma acelei miini a fost așezată pe abdomen. Mai amintim fragmente din femure și dintr-o tibie, care dovedesc că picioarele erau întinse, paralele.

După toate probabilitățile este un mormint cu ocru, deși într-un gang de animal, în regiunea calotei lui M. 26 a, s-a găsit un fragment de metatarsian și un cui fragmentar de fier, care provine de la M. 26 (din perioada migrațiilor) aflate cu 6 cm mai sus.

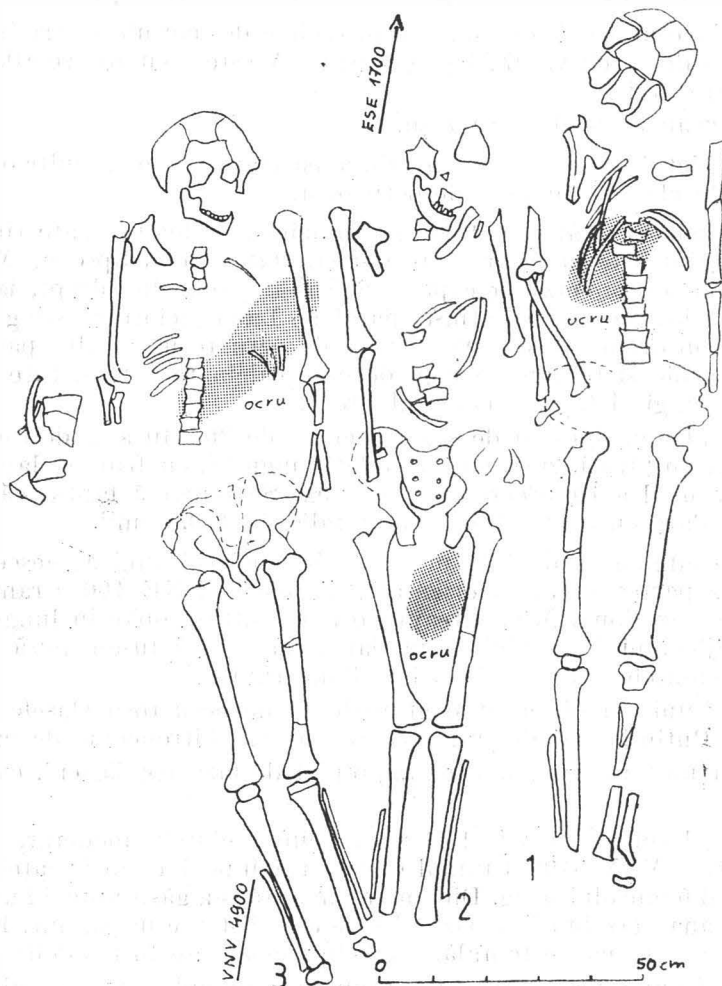

Fig. 6. Planurile mormintelor cu ocru de la Holboca : 1 = M.28 ; 2 = M.29 ; 3 = M.30.

Mormintele 28, M. 29 și M. 30 (fig. 6) formează alt mormint colectiv triplu, aflat la 1,50 m adîncime. Toate cele trei schelete erau întinse pe spate, alăturate, cu aceeași orientare ESE 1700 — VNV 4900.

Mormintul nr. 28 : Scheletul foarte prost păstrat (fig. 6/1). Au rămas *in situ* fragmente din calotă și oasele feței. Mandibula lipsește. Miinile le avea întinse în lungul corpului. Lipsește partea superioară a humerusului drept. Palma dreaptă era așezată pe bazin. Picioarele fuseseră întinse, paralele. S-au observat pete slabe de ocră roșu pe oasele toracelui și pe femure.

Mormintul nr. 29 : Schelet cu o serie de oase lipsă (fig. 6/2). Din craniu s-au păstrat numai fragmente și mandibula. O mare parte din oasele toracelui, bazinului și antebrațului stâng lipsesc. Miinile fuseseră întinse pe lângă corp. Mina dreaptă a avut palma așezată pe bazin. Între femure se vedea o pată mare de ocră roșu. În dreptul genunchilor s-au păstrat resturi de preș, indiciu că pe fundul gropii funerare fusese întins un preș mare.

Mormintul nr. 30 : Schelet cu unele oase lipsă (fig. 6/3). Craniul îl avea fragmentar, aplecat spre dreapta. S-au păstrat câteva vertebre. Avea miinile întinse pe lângă corp. Lipsește mare parte din antebrațul drept. Picioarele erau întinse, paralele. Se observă o pată mare de ocră roșu pe partea inferioară a humerusului și pe cea superioară a antebrațului stâng.

În dreptul genunchilor scheletului din M. 29 s-au păstrat urme de preș, indiciu că pe fundul gropii funerare fusese întins un singur preș, pentru toate cele trei morminte.

Mormintul nr. 31 : Scheletul a fost deranjat în întregime de mormintul triplu descris. S-au păstrat numai câteva oase din calotă, cițiva dinți și o coastă. Aceste oseminte se aflau la cca. 20 cm mai sus în raport cu celelalte trei.

Pe oase se observau urme de ocră roșu.

Mormintul nr. 32 : Scheletul s-a găsit deranjat. S-au păstrat ceva mai multe oase răscolite și rupte, la 1,30 m adâncime. Pe ele se văd pete de ocră roșu.

Mormintul nr. 33 : Scheletul se afla la 1,35 m adâncime, întins pe spate (fig. 7/1) orientat ENE 1550—VSV 4750. Craniul îl avea întors spre stînga. Oasele feței lipseau. Miinile erau întinse pe lângă corp. Oasele palmei drepte erau pe capătul de sus al femurului drept, iar palma stîngă fusese așezată lângă bazin. Picioarele au fost întinse, paralele. Laba piciorului stîng era îndoită în jos. La cca. 10 cm de humerusul drept s-a observat o pată de ocră roșu. O altă pată era între omoplat și humerusul stîng, tot acolo și fragmente mici de oase calcinate verzui. Cîte un os similar se afla între degetele miinii stîngi și lângă omoplatul drept.

Scheletul a fost al unui individ de sex masculin de 30—40 ani, dolicocran moderat (72,08), cu craniul foarte lung, nu prea îngust, cu fața relativ îngustă, cu fruntea lată, înclinată, cu orbite de tip mesoconch. Nasul îl avea proeminent, convex. Se remarcă faptul că tibia prezenta fațete suplimentare de articulare cu astragalul. A avut talia de 180,5 cm¹⁴.

Mormintul nr. 34 : La adâncimea de 1,31 m s-a găsit scheletul unui adolescent, în poziție chircită moderată (fig. 8/1) pe partea dreaptă, orientat SSV 3300—NNE 100. Craniul s-a păstrat întreg. Mandibula a fost ruptă în două. Mina dreaptă o avea întinsă oblic în lungul corpului, cu palma așezată în dreptul mijlocului femurului drept, iar mina stîngă fusese pusă cu palma pe mijlocul antebrațului drept. Femurele erau paralele, iar tibiile rupte.

În dreptul obrazului s-a observat o grămăjoară de ocră roșu. Oasele scheletului erau ușor înroșite cu ocră roșu. Puțin la sud de craniu se afla un vas bitronconic de culoare roșie (fig. 9/3).

Scheletul a aparținut unui adolescent „apropiat de faza copilăriei”, cu craniul de tip mezo-cran (76,16)¹⁵.

Mormintul nr. 35 : Scheletul s-a găsit la 1,51 m adâncime, chircit moderat, pe partea stîngă (fig. 8/3). orientat ESE 1900—VNV 5100. Craniul îl avea turtit pe loc, în bucățele. Mina stîngă era întinsă oblic spre mijlocul femurului stîng. Din mina dreaptă s-a găsit numai humerusul întins pe lângă corp. O parte din coloana vertebrală și bazinul fuseseră distruse în pămînt. Femurele formează un unghi aproape drept cu coloana vertebrală. Ambele picioare au fost îndoite tare din genunchi.

Pe fundul gropii, în preajma omoplatului drept și în lungul humerusului respectiv s-au păstrat urme de preș. La cca. 15 cm distanță, în spatele craniului fusese pus un vas de formă tronconică de culoare roșie, gălbuie, cu suprafața acoperită de striuri oblice, paralele, neregulate de „măturică” (fig. 9/4).

¹⁴ Olga Necrasov și Maria Cristescu, *op. cit.*, p. 110.

¹⁵ *Ibidem*, p. 111.

Scheletul a aparținut unei femei mature, cu craniul dolioceran moderat (74,18), de lungime mijlocie, îngust, cu frunte lată și relativ dreaptă. Fața o avea joasă cu lățime mijlocie. Orbitalele au fost dreptunghiulare cu colțurile rotunjite. Nasul era foarte prominent, înalt „cu o carenă

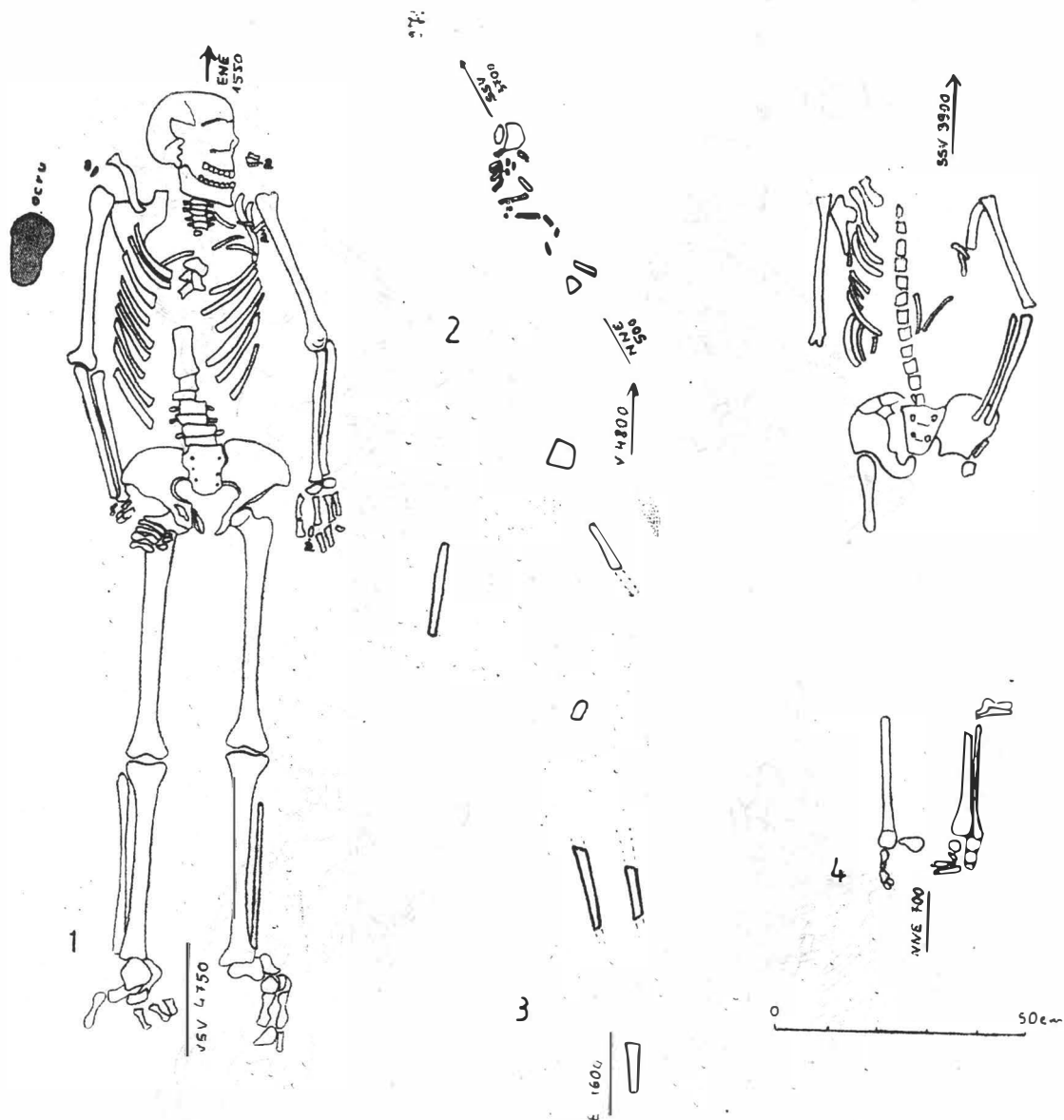

Fig. 7. Planurile mormintelor cu ocru de la Holboca : 1 = M.33 (a = oase colorate în verde); 2 = M.11; 3 = M. 26a; 4 = M.36.

nazală ascuțită și în formă convexă”¹⁶. Talia era supramijlocie de 158,5 cm. Caracteristicile amintite permit includerea scheletului în varianta Crô-Magnon a tipului protoeuropoid, destul de gracilizat¹⁷.

Mormîntul nr. 36 : Scheletul descoperit la 0,38 m adîncime, întins pe spate (fig. 7/4), cu craniul sfărîmat, orientat SSV 3900—NNE 700. Humerusul drept întins pe lîngă corp, dar lipsesc oasele antebrațului. Mina stîngă era indoită puțin și așezată cu palma pe partea stîngă a bazinului. Femurele, tibiile și peroneele erau fragmentare. Oasele labelor picioarelor au fost *in situ*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 111—112.

În dreptul toracelui, pe fundul gropii, se vedeau pete mici colorate puternic cu ocru roșu.
 Mormântul nr. 37 : Schelet descoperit la 1,42 m adâncime, în poziție chirchită moderată, așezat pe partea dreaptă (fig. 8/2), orientat NE 800— SV 4000. Din craniu lipsesc o parte din oasele feței.

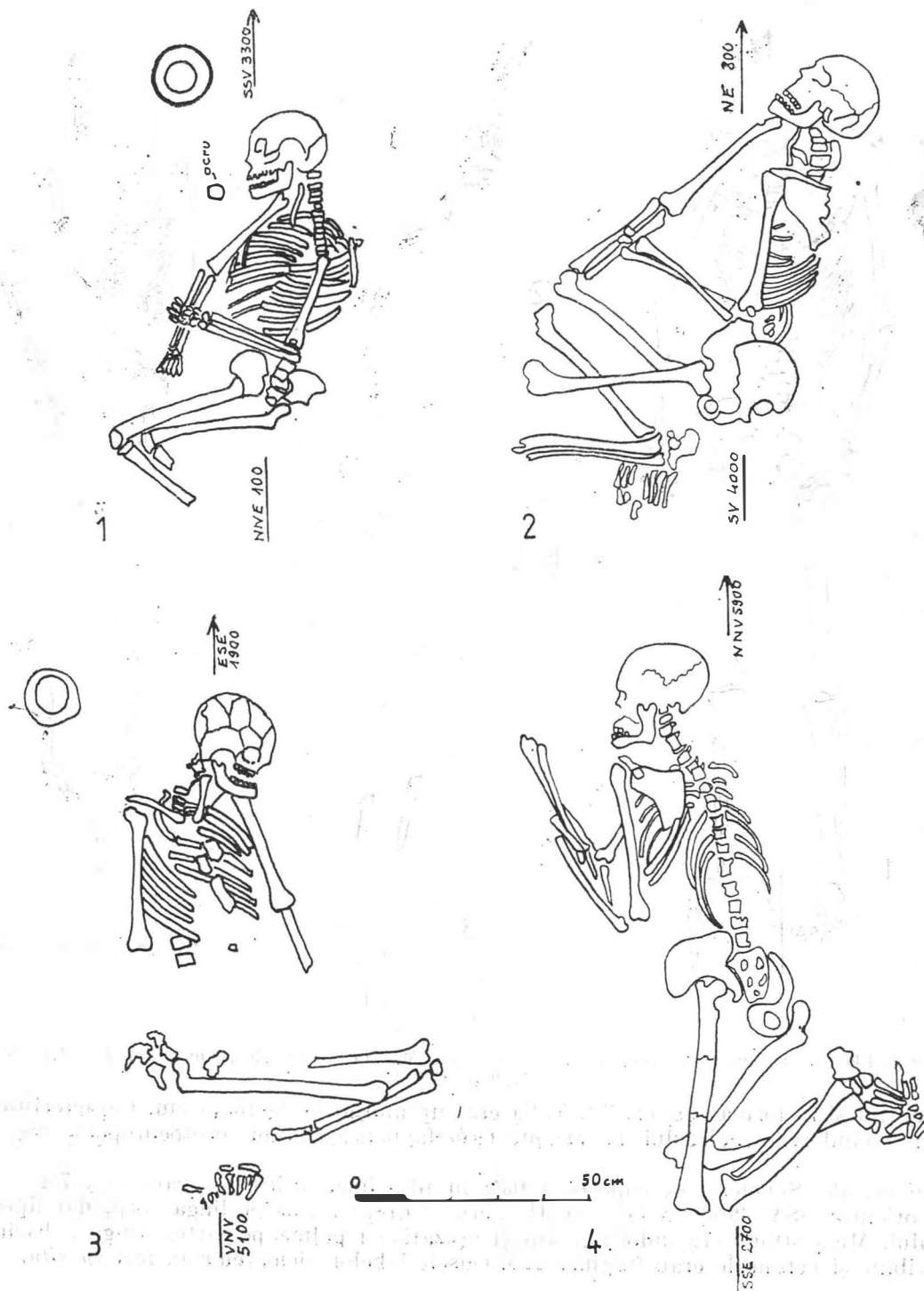

Fig. 8. Planurile mormintelor cu ocru de la Holboca : 1=M. 34 ; 2=M. 37 ; 3=M. 35 ; 4=M. 38.

Mina dreaptă era întinsă oblic și așezată cu palma lângă genunchiul drept. Humerusul stâng era luncat puțin în jos și forma un unghi drept cu oasele antebrațului. Palma stângă era pusă pe mijlocul antebrațului drept. Bazinul îl avea masiv. Picioarele au fost îndoite accentuat.

Pe fundul gropii se vedeau pete de ocră roșu, în dreptul gâtului, toracelui și calcaneului.

În fața scheletului, la cca. 12 cm de genunchiul drept s-a găsit un vas de culoare neagră răsturnat și turtit pe loc.

Scheletul aparținut unui bărbat de cca. 40 ani, cu craniul doliococan moderat (73,48), cu lungime mijlocie, dar foarte îngust, cu frunte de lățime mijlocie, înclinată, cu relief supraciliar pronunțat. Fața o avea joasă și îngustă, cu orbite mai înalte în regiunea laterală. Nasul a fost probabil de tip europoid. Talia a avut-o de 160 cm¹⁸.

Mormântul nr. 38 : Scheletul se afla la 1,31 m adâncime, chirchit moderat pe partea dreaptă (fig. 8/4), orientat NNV 5900—SSE 2700. Ambele mâini au fost îndoite din coate și așezate cu palmele în dreptul feței. Oasele bazinului erau întregi. Ambele femure se aflau aproape în continuarea coloanei vertebrale. Tibiile și peroncele formau un unghi de aproape 45° cu femurele lor. S-au păstrat și oasele labelor picioarelor.

Între mandibulă și omoplatul stâng, pe lângă partea superioară a coloanei vertebrale s-au găsit două pandantive. În notițe nu se dau alte amănunte despre aceste podoabe.

S-a observat că scheletul fusese acoperit cu un preș.

Scheletul aparținut unui adult de sex masculin, cu craniul hiperdoliosocan (67,37), lung și foarte îngust, de înălțime mijlocie. Fruntea avea o lățime mijlocie și ușor oblică. Fața era înaltă și îngustă, cu orbite dreptunghiulare și nasul aparent lung și îngust. Tibia prezintă slabe fațete suplimentare. Talia lui era de 171 cm. Tipologic scheletul se încadrează în tipul protoeuropoid gracilizat¹⁹.

Mormântul nr. 42 : Scheletul descoperit la 0,95 m adâncime, în poziție chirchită, pe partea dreaptă, orientat VNV 4900 — ESE 1700, distrus în mare parte. S-au păstrat numai : bazinul parțial, femurele și tibiile. Oasele erau colorate puternic cu ocră roșu.

Mormântul nr. 44 : Schelet din care s-a păstrat numai calota și foarte puține oase în jur. Pe ele se vedeau pete de ocră roșu.

★

Vlad Zirra, cu prilejul publicării raportului preliminar, ținând seama de o serie de criterii a împărțit mormintele cu ocră de la Holboacă în trei grupe :

Grupa I : Constituită, în special, din mormintele colective (M.21—M.22, M.23—M.24—M.25 și M.28—M.29—M.30) era caracterizată prin schelete întinse pe spate, cu orientarea craniilor diferită M.21—M.22 = VSV 4300 ; M.23—M.24—M.25 = SV4000 ; M.28—M.29—M.30 = ESE 1700. Brațele erau întinse în lungul corpului sau puțin îndoite și așezate cu palmele pe bazin. Picioarele fuseseră întinse sau îndoite puțin în sus din genunchi și căzute apoi lateral. În același grup au fost incluse și M.33 și M. 36, individuale, tot cu schelete întinse pe spate (orientate : M. 33 = ENE 1550 și M. 36 = SSV 3900). Toate aceste morminte au avut așternut pe fundul gropii funerare cite un preș. Pe oasele tuturor scheletelor s-au găsit urme slabe de ocră roșu. Nici unul din ele nu a avut inventar funerar²⁰.

Grupa II : Din această grupă fac parte numai morminte individuale (M. 6 și M.16), cu schelete chirchite accentuat, pe partea stângă, orientate : M.6 = ENE 900 ; M.16 = NNE 550, cu amândouă brațele îndoite și așezate cu palmele în dreptul obrazului (M.6) sau cu mina stângă întinsă, cu palma spre genunchi și cu cea dreaptă îndoită și pusă cu palma în dreptul cotului stâng (M.16). Cele două schelete s-au descoperit la adâncime apreciabilă (M. 6 la 2,20 m și M. 16 la 2,08 m). Sub scheletul din M.6 s-au păstrat urme de preș, și pe oase se observau pete de ocră roșu. Între palme și genunchi se afla un vas cu o toartă și câteva oase de animal. Sub și pe oasele scheletului din M.16 s-au găsit urme de preș și mult ocră roșu. Acesta din urmă nu a avut inventar funerar²¹.

Grupa III : Din ea făceau parte tot morminte individuale, cu schelete chirchite moderat, pe partea dreaptă (M. 9 ; M.34 ; M. 35 ; M. 37) orientate M. 9 = SSV 3500 ; M.34=SSV 3300 ; M. 35 = ESE 1900 ; M.37 = NE 800. De obicei, ele aveau mina dreaptă întinsă în lungul corpului, iar cea stângă era îndoită și așezată cu palma pe antebrațul drept. Pe fundul gropilor s-au observat urme slabe de

¹⁸ *Ibidem*, p. 112.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Vlad Zirra, SCIV, 3, 1952, p. 99.

²¹ *Ibidem*, p. 99—100.

preș. În preajma scheletului s-a găsit câte o grămăjoară de ocră roșu. Cadavrul nu era presărat cu ocră. Toate aceste morminte au avut ca inventar câte un vas, așezat, de regulă, în dreptul obrazului. Excepție face numai M.9, care avea în dreptul feței o măciucă de granit, iar vasul fusese depus la picioare²².

Restul mormintelor nu prezintă elemente specifice pentru a fi încadrate într-una din grupele de mai sus. Cele mai multe din scheletele din această ultimă categorie au fost deranjate de morminte ulterioare sau de gropi moderne.

S-a pus întrebarea de când datează primele morminte cu ocră din movila de la Holboca. Cu prilejul săpăturilor, sub mantaua movilei s-au descoperit două obiecte anume: o dălțiță de menelit și un fragment ceramic, ce aparține categoriei vaselor pictate (decorul fiind șters nu s-a putut preciza faza)²³. Dacă ținem seama de descoperirile din movilele funerare de la Glăvăneștii Vechi și de la Corlăteni, se poate presupune că mormintele cu ocră de la Holboca sînt post Cucuteni B.

Celor trei grupe de morminte definite, Vlad Zirra le-a atribuit o semnificație cronologică firească, considerînd că înmormintările în movile s-au făcut în diferite „faze”. Încă de la publicarea raportului preliminar, s-a arătat că mormîntul principal, aflat desigur în centrul tumulului, a fost distrus de lucrările amintite²⁴. După părerea descoperitorului, cele mai vechi morminte sînt cele din primul grup, care ar putea fi chiar contemporane cu mormîntul principal²⁵. În continuare, s-a arătat că mormintele din grupa II-a „în orice caz nu s-ar părea să fie mai vechi decît primele și neîndoios sînt anterioare celor din ultima grupă”²⁶. Acestea din urmă „pot fi socotite ca înmormintări mai tardive”²⁷ și erau datate pe baza vaselor din inventarul lor în „ultimele momente ale neoliticului și primelor începuturi ale epocii de bronz”²⁸.

Cu două decenii mai tîrziu, Dinu Marin a analizat problema mormintelor cu ocră din Moldova și a considerat că în movila de la Holboca sînt documentate, în realitate, numai două faze de înmormintare. Prima corespunzătoare cu seria mormintelor din grupa I (Vlad Zirra) și a doua în care Dinu Marin încadra celelalte două grupe definite de Vlad Zirra²⁹.

În cele ce urmează vom încerca să supunem unei noi analize mormintele cu ocră de la Holboca, ținînd seama de descoperirile din celelalte movile similare din centrul și nordul Moldovei, ca și de cele din ținuturile vecine, de dincolo de Prut, studiate de colegii sovietici.

Prima problemă este care din grupele de morminte cu ocră de la Holboca este mai veche. Vlad Zirra a considerat prima grupă ca fiind cea mai veche. În notițele sale de pe teren, însă, este menționat faptul că mormîntul colectiv M.28—M.29—M.30 (atribuit primului grup) a deranjat și a distrus, în mare parte, pe M.31, care a fost un mormînt individual, cu scheletul, probabil, în poziție chircită. Prin urmare, este posibil ca M.31 să fie unul din primele morminte din movila de la Holboca.

Dacă analizăm răspîndirea mormintelor cu scheletele întinse pe spate din grupa I, vom observa că acelea se aflau grupate în două sectoare deosebite ale movilei. Mormintele colective M.21—M.22 și cel reprezentat de M.23—M.24—M.25 se găseau aproximativ în zona centrală a movilei pe cînd celălalt grup alcătuit din M.26a; M.28—M.29—M.30, M.33 și M.36 era în spre marginea de VNV a părții păstrate din movilă. Faptul ne face să presupunem — dacă ținem seama de observațiile făcute în movila de la Valea Lupului³⁰, asupra unor morminte individuale, cu schelete întinse pe spate — că și movila de la Holboca s-a format din cîteva movile mai mici. Una din ele va fi fost ridicată deasupra mormintelor, din zona centrală și o a doua în zona de VNV a sectorului păstrat din movilă. O moviliță sau chiar altele două puteau exista în zona distrusă a movilei.

Dacă facem o comparație a scheletelor incluse în grupa I, din cele două sectoare amintite, vom constata că pe lîngă unele elemente de asemănare (subliniate de Vlad Zirra)³¹, ele prezintă unele deosebiri evidente:

— Din cele cinci schelete din zona de centru s-au păstrat, mai bine numai trei (M. 21, M.22 și M.23, altele două doar parțial (M.24 și M.25). Toate au avut corpul întins pe spate, trei cu capul înclinat

²² *Ibidem*, p. 101.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 103.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Marin Dinu: *Le problème des tombes à ocre dans les régions orientales de la Roumanie, în Antica eta del bronze in Europa, Verona-Trento, 1974, Preistoria Alpina, 10, 1974, p. 263.*

³⁰ *Idem, Materiale, 5, 1959, p. 248.*

³¹ Vlad Zirra, *op. cit.*, SCIV, 3, 1952, p. 99.

într-o parte. Brațele la M.21 erau așezate cu palmele pe torace. La M.22 brațul drept era îndoit din cot, cu palma pe torace, cea stângă era întinsă, iar la M.23 ambele mâini au fost așezate pe piept. De asemenea, la M.24 fragmentele de oase păstrate din brațul stâng arătau că avea palma pe abdomen. Deosebirea se referă și la poziția picioarelor. Toate cele cinci schelete din grupul central au avut picioarele îndoite puțin din genunchi și căzute în diferite poziții (la M.22 și M.23 în părți, iar la M.21 și M.24 lateral).

Spre deosebire de cele descrise, grupul din marginea de VNV a movilei era alcătuit din schelete întinse pe spate, cu brațele așezate de-a lungul corpului (numai M.36 are mîna dreaptă, cu palma pe marginea exterioară a bazinului). Toate cele șase schelete au avut picioarele întinse.

Problema cronologiei relative a celor două grupuri de morminte cu schelete întinse pe spate se poate rezolva prin comparație cu situația stratigrafică foarte clară observată în movila I de la Corlăteni. Cu prilejul cercetării acelei movile s-a constatat că mormîntul principal (M.1) a fost suprapus de un mormînt tot cu ocră (M.2), cu scheletul întins pe spate, cu brațele paralele cu corpul și cu picioarele întinse. În schimb, M.3 de la Corlăteni era mai tîrziu. Pentru el, fiind periferic, nu s-a făcut o movilă anume, ci lingă movila centrală și acoperind clar o parte din ea, s-a adăugat o cantitate apreciabilă de pămînt. Scheletul din M.3 era tot cu corpul întins pe spate. Din oasele mîinilor s-au păstrat numai humerusurile, paralele cu corpul, iar picioarele fuseseră îndoite cu genunchii în sus și apoi au căzut lateral³². Din comparația de mai sus rezultă că grupul de morminte din marginea de VNV a movilei de la Holboca se aseamănă ca tip cu mormîntul individual M.2 din movila I de la Corlăteni, iar mormintele colective din zona centrală a movilei de la Holboca se aseamănă cu M.3 de la Corlăteni. Concluzia noastră este aceea că grupul de morminte din sectorul de VNV al movilei de la Holboca este mai vechi decît cel din zona centrală a acelei movile.

Pe baza analogiilor cu ținuturile vecine de la est de Prut cele două grupuri de morminte (din partea de VNV și cel din zona centrală a movilei de la Holboca) pot fi atribuite complexului cultural Iamnaia³³.

Considerăm că este firesc să menținem grupa a II-a de morminte de la Holboca (definită de Vlad Zirra), reprezentată prin M.6 și M.16. Ambele s-au găsit la adîncime mare, chircite accentuat pe partea stîngă. Ele au avut orientarea pe direcții apropiate. La M.6 brațele sînt așezate cu palmele în dreptul obrazului, iar la scheletul din M.16 mîna dreaptă era îndoită, pe cînd cea stîngă era întinsă spre genunchi. Cele două morminte se deosebesc puțin și în privința „așternutului”. La M.6 nu s-au găsit urme de preș. În schimb, fundul gropii M.16 a fost spoit cu humă, apoi s-a întins un preș pe care au așezat decedatul. Pentru cronologia relativă este important vasul cu toartă găsit lingă scheletul din M.6. El are analogie apropiată în vasul descoperit în M.1 din movila I de la Corlăteni³⁴. Ținînd seama de poziția stratigrafică a aceluia mormînt³⁵, sîntem în măsură să susținem că și M.6 de la Holboca este mai vechi decît mormintele cu schelete întinse pe spate din aceeași movilă. Menționăm și faptul că vase similare ca formă, prevăzute cu toartă, s-au descoperit și în M.8 din Movila I/1949 de la Glăvăneștii Vechi³⁶ și în M.2 de la Stoicani³⁷. Datele de mai sus ne conduc la concluzia că diferite comunități caracterizate prin morminte cu ocră, în care s-au depus vase specifice (cu o toartă suprainălțată) s-au răspîndit din spre stepele nord pontice, în zona din estul Moldovei, fiind documentate pînă acum : în steпа din sud-estul Moldovei (la Stoicani) și în cîmpia din lungul Jijiei (la Holboca, Glăvăneștii Vechi și Corlăteni).

Trebuie menținută și grupa a III-a (definită de Vlad Zirra) de morminte cu schelete chircite moderat pe partea dreaptă, cu orientare pe direcții apropiate, cu mîna dreaptă întinsă pe lingă corp, iar cea stîngă îndoită și așezată cu palma pe antebrațul drept sau lingă el. Lingă două schelete s-a găsit cîte un vas, iar în M.9, în plus, s-a găsit și o măciucă, aproximativ sferică (cu diametrul mai mare decît înălțimea).

Prin poziția brațelor mormintele din grupa III-a de la Holboca se aseamănă cu unele din cele aflate în movila I de la Glăvăneștii Vechi³⁸. Astfel, scheletul din M.10 (chircit pe stînga) avea mîna stîngă întinsă spre genunchi, iar cea dreaptă cu palma așezată lingă cotul stîng. Acest

³² Eugen Comșa, *Thraco-Dacia*, 3, 1982, p. 85—93.

³³ N. M. Smagli și I. T. Cerniakov, *Materialy pe arheologii severnogo pričernomorija*, 6, 1970, p. 106.

³⁴ Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 87 și p. 88, fig. 3/1.

³⁵ *Ibidem*, p. 85—93.

³⁶ Eugen Comșa, *Cercetări arheologice* 8 (sub. tipar).

³⁷ M. Petrescu-Dimbovița, *Materialy*, 1, 1953, p. 119, fig. 53/1.

³⁸ Eugen Comșa, *op. cit.*

³⁹ *Ibidem*.

mormint face parte din categoria celor cu gropile săpate înainte de înălţarea movilei³⁹. În aceeaşi movilă s-a găsit şi un mormint (M.12) cu groapa săpată în mantaua movilei, cu scheletul chir-cit, avînd mina stîngă întinsă spre genunchi şi cea dreaptă îndoită în unghi drept⁴⁰.

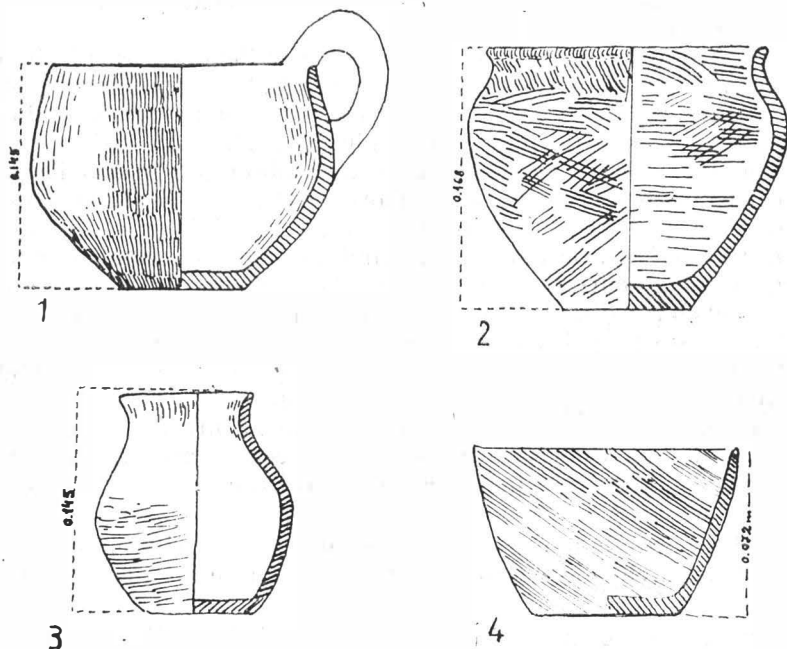

Fig. 9; Vase descoperite în mormintele cu ocră de la Holboca : 1 = M.6; 2 = M.9; 3 = M.34; 4 = M.35.

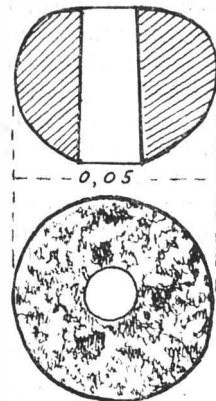

Fig. 10. Măciucă descoperită în mormintul 9, din movila de la Holboca.

Măciuca descoperită în M. 9 de la Holboca este considerată de Al. Häusler ca fiind de un tip întilnit adesea în mormintele cu ocră, din categoria celor cu catacombă, din ţinuturile nord pontice⁴¹.

Considerăm că tot din categoria mormintelor cu catacombă face parte şi M.35 de la Holboca, avînd drept inventar un castron de formă tronconică, cu analogii în vasul găsit în M.4 din movila II de la Glăvăneştii Vechi. Castroane asemănătoare ca formă s-au descoperit în morminte cu catacombă de la Leontevka, din reg. Cherson, în mormintele notate de Al. Häusler cu siglele M. II/4 şi M. II/6⁴².

Din punct de vedere antropologic se constată o confirmare, în mare, a clasificării arheologice.

Scheletele din grupa I (definite de Vlad Zirra) sînt mezocrane şi aparţin variantei Crô-Magnon a tipului proteuropoid. Alte două schelete din acelaşi grup sînt de tip doliocran moderat şi aparţin variantei Brünn-Przedmost a tipului europoid⁴³.

Subliniem că ambele schelete din grupa a II-a (definită de Vlad Zirra) sînt de tip doliocran, dar unul (M.6) este ultradolicocran, pe cînd celălalt (M.16) este doliocran extrem. Ambele schelete au aparţinut unor bărbaţi cu talie înaltă de 180,5 cm şi 179,9 cm. Ambele schelete au avut faţete suplimentare pentru astragal. Scheletele amintite au aparţinut variantei Brünn-Przedmost a tipului europoid⁴⁴.

Mormintele din grupa a III-a (definită de Vlad Zirra) cuprindeau schelete cu cranii de tip mezocran şi mai ales doliocran. Unul din ele, prin caracteristicile sale, poate fi inclus în varianta Crô-Magnon a tipului protoeuropoid⁴⁵.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Alexander Häusler: *Die Gräber der älteren Ockergrabkultur zwischen Dnepr und Karpaten*, Berlin, 1976, p. 47.

⁴² *Ibidem*, p. 128 şi pl. 11/22, 29.

⁴³ Olga Necrasov şi Maria Cristescu, *op. cit.*, p. 108—109.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 110—111.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 111—112.

Specialiștii din domeniul antropologiei atrag atenția asupra scheletului din M.17, care este brahican, cu totul deosebit de restul seriei de la Holboca și poate fi apropiat de tipul armenoid sau dinaroid⁴⁶.

Menționăm și faptul că scheletele de la Holboca au fost analizate și din punct de vedere patologic și s-a constatat că unele din ele prezintă spondilartroză (13%), iar altele prezintă traumatisme osoase (20%)⁴⁷. Merită subliniată și existența trepanației pe craniul din M.23⁴⁸.

Prin urmare, din analiza grupului de morminte cu ocră de la Holboca rezultă că în cadrul lui sînt reprezentate diferite comunități, nomade și seminomade, originare din diverse ținuturi din stepele nord pontice, care în diferite perioade, de la sfîrșitul epocii neolitice, mai cu seamă în cursul perioadei de tranziție, și pînă spre sfîrșitul epocii bronzului, au pătruns în valuri, mai ales în estul și sud-estul țării noastre.

La Holboca (ca și la Corlăteni) avem documentate morminte mai vechi, cu schelete în poziție chircită, avînd alături cîte un vas cu o toartă.

Urmează, în timp, în complexul studiat, mormintele colective sau individuale, cu schelete întinse pe spate, unele mai timpurii, cu picioarele paralele, și altele mai tîrzii, cu picioarele îndoite din genunchi și căzute lateral. Mormintele din această categorie aparțin complexului cultural Yamnaia.

Ultima categorie atestată și în movila de la Holboca este aceea a mormintelor cu schelete în poziție chircită, cu brațele în diferite poziții, cîteva din ele au avut drept inventar cîte un vas. Pe baza analogiilor, mai cu seamă a inventarului, o parte din aceste morminte sînt mai tîrzii și fac parte din categoria celor cu catacombă.

În stadiul actual al cercetărilor, încă nu este posibil să precizăm din ce regiune a stepelor nord pontice provine fiecare grup reprezentat în cadrul seriei mormintelor cu ocră din movila de la Holboca.

Les tombes à ocre de Holboca

RÉSUMÉ

Pendant l'été du 1951 ont été faites des fouilles dans un tumulus auprès du village Holboca (dépt. Iassy). Dans ce tumulus ont été découvertes des tombes appartenant à différentes époques, parmi lesquelles il y a 19 tombes à ocre.

Dans cette catégorie on peut distinguer pour le moment trois périodes.

Les plus anciennes tombes à ocre de Holboca ont les squelettes accroupis, ayant à côté un vase à anse.

La deuxième période est représentée par des sépultures collectives ou individuelles ayant les squelettes étendus sur le dos. Les plus anciennes ont les mains et les pieds étendus. Les autres plus tardives ont les mains sur la poitrine ou sur l'abdomen. Les pieds sont accroupis en haut, ultérieurement tombes latéralement. Tous ces tombes sont sans inventaire, elles appartiennent à la culture Yamnaia répandue dans le sud-ouest de l'U.R.S.S.

La dernière catégorie des tombes à ocre découvertes dans le tumulus de Holboca ont les squelettes accroupis, avec les bras dans des positions diverses. Quelques-uns d'eux ont eu, comme inventaire, un vase. Ces tombes sont plus récentes que celles appartenant à la culture Yamnaia. Elles font partie des tombes à catacombes répandues de même au sud-ouest de l'U.R.S.S.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 112—113.

⁴⁷ Olga Necrasov, Eugène Floru, Darclu Nicolăescu-Ploșor, AnSt. Iași, 4, 1958, fasc. 1, p. 5—14.

⁴⁸ Olga Necrasov, *Probleme de anthropologie*, 1, 1954, p. 119—126.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. *Holboca-Iași*. Plan général des fouilles exécutées en 1951.
- Fig. 2. *Holboca-Iași*. Plan des fouilles dans le *tumulus*.
- Fig. 3. *Holboca-Iași*. Les plans des tombes à ocre: 1 = Tombe nr. 6; 2 = Tombe nr. 16; 3 = Tombe nr. 9; 4 = Tombe nr. 17.
- Fig. 4. *Holboca-Iași*. Les plans des tombes à ocre: 1 = Tombe nr. 21; 2 = Tombe nr. 22.
- Fig. 5. *Holboca-Iași*. Les plans des tombes à ocre: 1 = Tombe nr. 23; 2 = Tombe nr. 24; 3 = Tombe nr. 25; 4 = fosse de l'époque médiévale tardive.
- Fig. 6. *Holboca-Iași*. Les plans des tombes à ocre: 1 = Tombe nr. 28; 2 = Tombe nr. 29; 3 = Tombe nr. 30.
- Fig. 7. *Holboca-Iași*. Les plans des tombes à ocre: 1 = Tombe nr. 33 (a = ossements colorés en vert en contact avec des objets en cuivre); 2 = Tombe nr. 11; 3 = Tombe nr. 26 a; 4 = Tombe nr. 36.
- Fig. 8. *Holboca-Iași*. Les plans des tombes à ocre: 1 = Tombe nr. 34; 2 = Tombe nr. 37; 3 = Tombe nr. 35; 4 = Tombe nr. 38.
- Fig. 9. *Holboca-Iași*. Vases découvertes dans les tombes à ocre: 1 = Tombe nr. 6; 2 = Tombe nr. 9; 3 = Tombe nr. 34; 4 = Tombe nr. 35.
- Fig. 10. *Holboca-Iași*. Massue découverte dans la tombe nr. 9 du *tumulus*.